

waarom er zoveel tovenaresses in voorkomen en ze zo sensationeel worden beschreven. In beide culturen werden vrouwen in alle opzichten als minder beschouwd, en die neerbuigende blik beïnvloedde de opvattingen over de magie die ze mogelijk beoefenden.

Maar eerst kijken we naar een wat meer sympathieke beschrijving van een heks. De Siciliaanse dichter Theocritus (circa 300-270 v.Chr.) schreef een lang en prachtig lyrisch gedicht over Simaitha, een jong meisje dat verliefd wordt op de atleet Delphis. Omdat ze niet weet hoe ze zijn aandacht moet trekken, zoekt ze hulp bij meerdere oude heksen, maar hun spreuken werken niet. Uiteindelijk stuurt ze haar dienstmeisje Thestylis eropuit om aan Delphis te vertellen dat Simaitha hem wil ontmoeten. Delphis komt braaf opdagen in haar slaapkamer, waar zij ziek ligt van verlangen. Met ogenschijnlijk geoeffend gemak neemt hij het heft in handen en vertelt Simaitha dat hij toch al op het punt stond om langs te komen en dat hij van haar houdt.

Zo verliest de naïeve, jonge Simaitha haar maagdelijkheid. Delphis ligt elke nacht in haar armen tot zijn oog na twaalf dagen op een ander meisje valt. Een

De Siciliaanse dichter Theocritus (circa 300-270 v.Chr.).

roddelende buur vertelt Simaitha dat hij een nieuwe liefde heeft en in haar wanhoop besluit ze zelf aan magie te gaan doen en haar ontrouwe minnaar terug te winnen met een ingewikkelde bindspreuk.

Simaitha wikkelt karmozijnrode of paarse strengen wol rond een ketel boven een vuur. Dan werpt ze daar verschillende voorwerpen in en gebruikt ze magie waardoor de dwalende Delphis zal branden van pijn. Gerstekorrels, laurier, was (misschien in de vorm van Delphis) en een stukje franje van zijn mantel verdwijnen in het vuur terwijl Simaitha plengoffers giet. Dan

geeft ze haar dienstmeisje magische kruiden die zij op de deur van de voordeur van Delphis moet smeren. Ondertussen draait Simaitha met een jynx, een magisch wiel dat Delphis naar haar huis moet lokken. De jynx was een metalen tandwiel, zo groot als een hand. Door twee gaten in het midden liep een koord dat tot een lus was geknoopt en dat strak was aangetrokken. Als het afwikkelde, maakte het wiel een griezelig fluitgeluid.

Oorspronkelijk zat er een draaihaal (een vogel, jynx in het Grieks) aan het wiel. Dit was een bekend

Schilderij van koningin Anne als Britannia, met de christelijke waarheid en een profetes. De sibyllachtige figuur, of profetes, links van de koningin, houdt een open boek vast. De inscriptie is een citaat uit 'Pharsalia' of 'Burgeroorlog' van Lucanus en betekent, los vertaald, dat niemand ten oorlog trekt omwille van rechten of ter verdediging van wetten, maar alleen voor de jacht op roem en goud. De zitkamer van de koningin, door Antonio Verrio (1636-1707).

Edente dritig
no wat huxer

sum doluffet mpxeti feat m
album. wim oue rebvure co

De strijd tussen de witte en de rode draak, waarbij rood de Britten symboliseert en wit de Saksen. Koning Vortigern en Merlijn kijken toe.

handen dankzij een krachttoer die zo beroemd is dat we vaak vergeten dat hij magisch is: hij trekt een zwaard uit een steen waar niemand enige beweging in had kunnen krijgen. Daarna fungeert Merlijn een tijdje als zijn adviseur en verdwijnt vervolgens van het toneel.

Merlijns biografie was Geoffrey van Monmouth, een schrijver en historicus uit de twaalfde eeuw. Geoffrey schreef een geschiedenis van de koningen van Brittannië, het levensverhaal van Merlijn en een boek met zijn voorspellingen. Zijn ideën over geschiedenis waren heel wat fantasieërrijker dan de op nuchtere feiten gebaseerde geschiedschrijving zoals we die tegenwoordig kennen.

Volgens Geoffrey probeerde een lagere Britse koning, Vortigern, een fort te bouwen dat hij kon verdedigen tegen de Saksen, maar werd het bouwwerk elke nacht weer afgebroken. Vortigern vraagt de druiden om advies en die zeggen hem dat hij een vaderloos kind moet offeren en tussen de fundering moet leggen, waarna zijn soldaten de jonge Merlijn vinden, die door een bovennatuurlijk wezen is verwekt bij een prinses uit Wales. Merlijn ontloopt een vroegtijdige dood doordat hij aan Vortigern uitlegt dat de bouwwerkzaamheden worden verwoest doordat een rode en een witte draak tussen de fundering vechten. Vortigern onderzoekt dit en wanneer de draken zijn gevonden en uitgeschakeld, komt Merlijn met een profetie die belooft dat 'het wilde zwijn van Cornwall' met de Saksen zal vechten. Dat wilde zwijn is uiteraard koning Arthur.

Merlijn verplaatst vervolgens een kring van reusachtige stenen van Ierland naar de vlakte van Salisbury, die daar als koninklijk mausoleum moet fungeren. Zo maakt hij Stonehenge. Er ontstaan nog meer legenden rond Merlijn, zoals zijn fatale verliefdheid op de glamoeruze maar harteloze Nimue, een van de Vrouwen van het Meer. Zij verleidt hem ertoe haar al zijn magische geheimen te verklappen, waarna ze hem voor eeuwig gevangenzet onder een enorme steen. In andere

versies van het verhaal loopt het beter af voor Merlijn en kiest hij ervoor om zich uit de wereld terug te trekken in een hoge toren, samen met zijn geleerde zus Ganeida, om daar de sterren te bestuderen en over filosofie te praten.

Het zwaard uit het meer

Dat Merlijn in verband wordt gebracht met Stonehenge wijst erop dat deze verhalen thuishoren in een onvoorstelbaar lang verleden, en de Arthurlegenden vertonen nog meer ouderwetse trekjes die doen vermoeden dat deze legenden heel oud zijn. Neem bijvoorbeeld Arthurs zwaard, Excalibur.

Zwaarden kregen al sinds de tijd van de Angelsaksen namen. Je zou dus kunnen zeggen dat mensen dachten dat ze levend waren. Maar de oorsprong van Excalibur ligt waarschijnlijk veel verder terug. Volgens de Arthurlegende geeft Arthur, terwijl hij na de laatste veldslag op sterven ligt, opdracht aan zijn begeleider, Sir Bedivere, om het zwaard in het nabijgelegen meer te gooien. Sir Bedivere, die zo'n kostbaar wapen niet wil verspillen, geeft tot twee keer toe geen gehoor aan zijn opdracht en verbergt het zwaard. Maar Arthur beseft wat hij heeft gedaan en berispt hem, zodat Bedivere bij de magische derde poging Excalibur eindelijk in het meer werpt. Een hand komt uit het water omhoog, pakt het zwaard en zwaait er drie keer mee. Zo keert Excalibur terug bij de Vrouw van het Meer, van wie Arthur het (in sommige versies van de legende) had gekregen.

Je kon al eerder lezen dat het sinds de bronzen en ijzertijd de gewoonte was om een wapen in een stroom of meer te gooien. Zwaarden werden

Isobel noemde twaalf
andere mensen met wie ze
samenwerkte, een groep die
ze een *coven* (heksenkring)
noemde. Dit is de eerste keer
dat dit woord wordt genoemd.

Wat deze zaak pas echt beroemd maakt, is dat Isobel, naarmate ze meer bekende, het inmiddels vertrouwde materiaal verder uitbreidde met spreken op rijm zoals die werden gebruikt door de volksgenezers. Ze beweerde dat zij en haar collega's zich in dieren konden veranderen, zoals eksters, kraaien, katten en hazen. Haar rijmspreuk waarmee ze zich in een haas kon veranderen en terug is in verschillende varianten opgenomen door de moderne hekserij.

*Ik zal veranderen in een haas,
met smart en zucht en groot geraas,
en ik zal gaan in de duivels naam,
wanneer ik weer naar huis zal gaan.
(Drie keer herhalen)
(Om terug te keren in menselijke vorm)
Haas, haas, God is je de haas!
In hazenvorm zie je me nou,
maar zo meteen zie je me weer als vrouw.*

Na al haar levendige en gedetailleerde beschrijvingen van volksgeneeskunst en van gefantaseerde demonische hekserij verdween Isobel uit de geschiedenisboeken alsof ze er nooit in was voorgekomen. We weten niet hoe het met haar is afgelopen, uit de archieven wordt niet duidelijk of ze werd verbrand als heks of vrijgesproken. De historici die haar zaak hebben bestudeerd, zijn het er over het algemeen over eens dat ze werd berecht en terechtgesteld. Maar dat weerhield een natuurracht zoals Isobel er niet van om voort te leven in de herinnering. Ze is herdacht in folkmuziek, romans, toneelstukken, kunst en lezingen.

Isobel is opnieuw vormgegeven als een sterke, onafhankelijke en romantische vrouw, onderdrukt door mannelijke autoriteiten, en opgeëist als een archetype voor de feministische interpretatie van hekserij. Uiteindelijk heeft zij overwonnen, en daarmee ook alle heksen (zowel vrouwelijk als mannelijk), die harde levens leidden en wreed aan hun einde kwamen, allemaal vanwege een dolgedraaid idee.

Vanuit Europa verspreidde de hekserij zich naar Amerika en de beruchte heksenprocessen van Salem.

Bezoekers en inwoners nemen elk jaar deel aan de festiviteiten rondom 'Osby 'Oss in Palstow, een festival dat de maand mei inluidt met oude lenteriten.

Murray stelde haar beeld later iets bij met de bewering dat de bloedoffers het resultaat waren van de christelijke vervolgingen van de cult. In een tweede boek (*The God of the Witches*, 1931), dat meer gericht was op de gewone lezer dan op haar collega-academici, benadrukte ze het levensbevestigende aspect van de ritën van de cult. Ze breidde haar theorie bovendien uit. Ook gekroonde hoofden zouden lid zijn geweest. Volgens Murray was William Rufus (circa 1056-1100) een ritueel heilige koning die zich vrijwillig had laten offeren voor de vruchtbaarheid van het land. Andere verrassende kandidaten, zoals Thomas Becket (aartsbisschop van Canterbury) en Jeanne d'Arc, werden ook opgevoerd als personen die in plaats van koningen waren geofferd.

Omdat Murray werd gezien als de expert op het gebied van de geschiedenis van hekserij, werd ze gevraagd om het lemma over hekserij te schrijven voor de *Encyclopaedia Britannica*. Haar bijdrage zou een lang leven leiden en werd van 1929 tot 1968 herdrukt. Zo kreeg Murrays dissertatie helaas de status van betrouwbaar feit en bereikte een groot publiek. Ze was van grote invloed op degenen die de hekserij nieuw leven wilden inblazen als godsdienst. Sterker nog, de fantasieën van Murray zijn zo diep doorgedrongen in de neopaganistische verbeelding dat ze er bijna niet uit te krijgen zijn. Dat de academische wereld in de jaren zeventig gehakt had gemaakt van Murrays onderzoeksmethoden en dissertatie was aan dovemansoren gericht.

In 1939 leek het erop dat een andere archeoloog het definitieve bewijs had gevonden dat de heidense volken uit het verleden een aardgodin hadden aanbeden. De vondst werd gedaan tijdens een opgraving in de neolithische vuursteenmijnen in Norfolk, de Grimes Graves. Een zekere A.L. Armstrong had hier de leiding en hij meldde de sensationele vondst van een grof uitgesneden

Margaret Murray schreef voor de *Encyclopaedia Britannica* het lemma over hekserij, met daarin nogal twijfelachtige informatie.

kalkstenen vrouwenfiguurtje dat op een altaar stond met een kommetje en een fallus.

De vondst kreeg veel publiciteit, maar het ging hier waarschijnlijk om een vervalsing. De archeologische gemeenschap had meteen al twijfels, maar de zaak werd pas vijftig jaar, in 1991, later goed onderzocht. Kalksteen kan niet worden gedateerd, maar er zijn meerdere aanwijzingen dat iemand in het team van Armstrong de voorwerpen maakte, ofwel als grap, ofwel met zijn medewerking. De vondst was niet genoteerd in de verder heel nauwkeurige verslagen en was gedaan op een dag dat hij al zijn meest ervaren

